

Артем Тіняков

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0001-5374-0158
E-mail: tinyakov@ukr.net

Тетяна Федорина

старший викладач кафедри фізичного виховання, тренер збірної команди з легкої атлетики, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-1313-1838
E-mail: tatyana.fedorina@gmail.com

Наталя Матузна

викладач кафедри фізичного виховання, тренер з легкої атлетики, Національний технічний університету “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0001-7406-4830
E-mail: nataliamatuzna@gmail.com

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ ЛЕГКОАТЛЕТІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Анотація: в публікації висвітлено результати дослідження особливостей та змісту лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації, обґрунтовано необхідність подальшого дослідження лідерського потенціалу спортсменів високої кваліфікації як для досягнень у спорті, так і успіху у подальшій професійній діяльності після завершення спортивної кар'єри; за результатами аналізу лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації визначено критерії та показники сформованості лідерських якостей в залежності від кваліфікації спортсменів.

Ключові слова: спорт, лідерство, лідерські якості, лідерський потенціал, легкоатлети високої кваліфікації, спортивні досягнення.

Artem Tiniakov

Ph.D., assistant professor of department of physical education of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5374-0158
E-mail: tinyakov@ukr.net

Tetiana Fedoryna

senior lecturer of department of physical education, coach team athletics of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1313-1838
E-mail: tatyana.fedorina@gmail.com

© Артем Тіняков, Тетяна Федорина, Наталя Матузна, 2020

Natalia Matuzna

lecturer of department of physical education, coach team athletics of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7406-4830

E-mail: nataliamatuzna@gmail.com

LEADERSHIP QUALITIES OF HIGHLY QUALIFIED TRACK AND FIELD ATHLETES

Abstract: the publication reflects the results of the research of the characteristics and content of leadership qualities of highly qualified athletes, substantiates the need for further study of the leadership potential of highly qualified athletes for achievements in sports and success in further professional activities after a sports career; based on the results of the analysis of leadership qualities of highly qualified athletes, criteria and indicators of their formation depending on the qualification of athletes are determined.

Key words: sports, leadership, leadership qualities, leadership potential, highly qualified track and field athletes, sports activities.

Артём Тиняков, Татьяна Федорина, Наталья Матузная

ЛИДЕРСКИЕ КАЧЕСТВА ЛЕГКОАТЛЕТОВ ВЫСОКОЙ КВАЛИФИКАЦИИ

Аннотация: в публикации отражены результаты исследования особенностей и содержания лидерских качеств легкоатлетов высокой квалификации, обоснована необходимость дальнейшего исследования лидерского потенциала спортсменов высокой квалификации как для достижений в спорте, так и успеха в дальнейшей профессиональной деятельности после завершения спортивной карьеры; по результатам анализа лидерских качеств легкоатлетов высокой квалификации определены критерии и показатели сформированности лидерских качеств в зависимости от квалификации спортсменов.

Ключевые слова: спорт, лидерство, лидерские качества, лидерский потенциал, легкоатлеты высокой квалификации, спортивные достижения.

Artem Tiniakov, Tetiana Fedoryna, Natalia Matuzna

An extended abstract of a paper on the subject of:
"Leadership qualities of highly qualified track and field athletes"

***Problem setting.** In today's world, we need leaders who can change, adapt and succeed quickly, despite various obstacles. At the same time, it is not always easy to find among modern youth those who are able to actively solve complex problems, take responsibility, show initiative, that is, young people who are ready to be leaders today.*

Highly qualified athletes are unique individuals who, despite their young age, have high results in their activities. They

have highly developed communication skills, have a high level of organizational skills, have deep knowledge of their field of activity and are able to win in conditions of fierce competition, which characterizes them as real and at the same time potential leaders. Their leadership traits and qualities need to be defined, classified, and to find and implement ways to develop and improve them.

Recent research and publications analysis. The study of personal qualities of a leader is bounded with one of the early theories of leadership – “theory of traits”, according to which a significant number of leadership qualities and their groups were identified. Based on previous research by R. Stockgill and R. Mann, Professor of Management at the University of Southern California, W. Bennis identified four groups of leadership qualities that met the following characteristics: attention management; value management; trust management; self management. According to the research of B. Nanus, a leader must have certain qualities, which are expressed in such skills as insight, the art of creating change, the ability to create organizations, the ability to learn, initiative, skills to motivate others, trust in deeds. According to S. Covey, a leader should be guided by principles and have seven habits, including the habit of activity; the habit of always bringing things to an end; the habit of dealing with important issues first; the habit of thinking on the principle “my win is your win”; the habit of striving first for understanding and then for being understood; the habit of striving for synergetics; the habit of honing their abilities. According to M. Depree, a leader-leader, such qualities as integrity, insight, courage in relationships, sense of humor, intellectual energy and curiosity, predictability, breadth of thinking, comfortable existence in conditions of uncertainty, self-control and consistency are defined. According to O. Romanovsky, there are a significant number of leadership qualities that can be manifested in different ways and are divided into four groups: cognitive-emotional, social-communicative, individual-paradoxical and moral-volitional. At the same time, the author emphasizes that only a harmonious combination of all groups of qualities can allow a leader to perform his duties most effectively: to lead followers, plan activities, inspire others, visualize the future, generate ideas and more. L. Umansky identified psychological selectivity, practical intelligence, social energy, demandingness,

critical thinking and, most importantly, a propensity for organizational activity as important features and qualities of a leader.

Among the significant number of leadership qualities that are formed in athletes during sports games and team work, G. Titova singles out “sports leadership qualities”. The author singles out such qualities in a specific group, which includes the desire to bring the case to an end; ability to achieve a goal; ability to show perseverance in a situation where circumstances change; ability to restrain in a conflict situation; ability to control their behavior; quick and prudent decision-making; confident execution of the decision; active support of the team in the implementation of the planned plans; the desire to show initiative in a game with a strong opponent. N. Rysyukevich identifies four types of leaders in sports, each of which has the appropriate leadership qualities: a leader for himself; team leader; corporate leader and super leader.

Existing research does not fully reveal the problem of forming leadership qualities in sports. Researchers do not pay attention to the issues of identifying and developing those meaningful components of leadership qualities of athletes, which allow them not only to achieve high sports results, but also to realize their own leadership potential in the end of sports career and further professional growth.

Research topic is to determine the nature, formation and comparison of leadership qualities of highly qualified athletes.

Paper objective. In order to diagnose the manifestations and formation of leadership qualities of highly qualified athletes during the 2019/2020 season, a study was conducted in which 20 athletes participated, including 10 masters of sports of Ukraine, 7 masters of sports of international class and 3 honored masters of sports.

The following research methods were used in the research process: individual and group conversations and discussions,

interviews with athletes and coaches, pedagogical observations, testing "Diagnosis of leadership skills" and a questionnaire 5PFQ (Big five).

Based on the obtained data, the criteria and indicators of education of leadership qualities of highly qualified athletes were determined. Cognitive criterion for indicators of understanding the importance of leadership qualities in sports and after the end of a sports career; understanding the essence of leadership and the manifestation of leadership qualities; understanding the importance of taking an active leadership position. Emotional and value criterion for indicators of interest in leadership issues; planning activities as a leader after the end of a sports career; interest and desire to participate in various social activities. Criterion of arbitrary impulse in terms of the presence of leadership skills; internal readiness and determination for leadership; desire to participate in various social activities. Activity-practical criterion for indicators of initiative and activity in leadership and influence on other members of the sports team; ability to achieve the ultimate goal; active participation and initiative in various types of social activities.

Conclusions of the research. The study found that athletes had a superficial knowledge of the essence of leadership, leadership potential and leadership qualities of the individual. In many cases, respondents did not consider leadership qualities important. According to the interviewed athletes, the most personally significant were the leadership qualities related to the volitional sphere of the personality. There was no significant difference between the knowledge of leadership in highly and highly qualified athletes.

In most cases, highly qualified athletes showed interest in leadership issues, which was expressed in the desire to participate in various types of management and organizational activities both during

active sports performances and in the future. To a greater extent, this was typical of highly qualified athletes, who almost all plan their future professional activities after completing their sports careers.

The high interest in the problems of leadership of top athletes is explained by the fact that most of them are public and famous people. This gives them the responsibility to take on leadership roles. Instead, other athletes surveyed wanted to move more narrowly in sports improvement and, in rare cases, were interested in leadership issues.

The ability to lead in the studied athletes did not depend on the level of their qualifications. This indicates that leadership qualities are not formed automatically during sports, this process takes place under the conditions of purposeful psychological and pedagogical work and the creation of appropriate psychological and pedagogical conditions for working with athletes. At the same time, it should be noted that athletes have a high degree of self-confidence, energy, ability to concentrate on the goal and achieve it, which under certain conditions can be a solid foundation for forming a leader in the sports environment.

Athletes of the highest level recognized that social activity requires the manifestation of leadership qualities. At the same time, athletes acknowledged the lack of knowledge, experience and leadership skills in themselves for the successful implementation of relevant projects. Athletes have significant leadership potential, but at the same time do not have developed tools for its implementation in activities not directly related to sports training.

Highly qualified athletes were noted for a high degree of initiative in sports activities. In addition, athletes did not show sufficient initiative in other activities not directly related to sports improvement. As a result, they form specific "sports" character traits, among which are such "sports leadership qualities" as the ability to concentrate on achievement, courage, self-

regulation, stress, competitiveness, energy, dominance and others, which under certain conditions can be strong the foundation not only for achieving sports results, but also for successful other activities after the completion (or at the same time) of a sports

career. Thus, based on the achieved results, the prospects for further development are to identify leadership qualities that can be developed during sports and the development of appropriate methods of their formation in the sports environment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні в Україні відбувається складний та суперечливий процес пошуку адекватних способів розвитку суспільних інститутів, а найбільш істотним завданням є вдосконалення процесів управління в усіх сферах громадського життя. Одним з найважливіших щодо цього питань є формування освічених, вихованих, високопрофесійних, що володіють сучасними технологіями, висококваліфікованих лідерів, здатних швидко змінюватися, адаптуватися та досягати успіху, не зважаючи на різноманітні перешкоди [3]. У той же час, серед представників сучасної молоді не завжди легко знайти таких, хто спроможний активно вирішувати складні проблеми, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, тобто молодих людей, готових бути лідерами вже сьогодні.

Цінним ресурсом для пошуку та формування потенційно сильних лідерів безперечно є сфера фізичної культури і спорту, що відповідно до Законів України "Про освіту", "Про фізичну культуру і спорт" визнається пріоритетним напрямом гуманітарної політики держави та є важливим чинником всебічного розвитку особистості, досягнень її фізичної й духовної досконалості та створює позитивні передумови для розкриття здібностей людини протягом усього життя.

На сьогодні накопичено певний досвід щодо вивчення феномену лідерства та розвитку лідерських якостей особистості під час занять спортом, які розглядаються, в основному, як важлива умова значних спортивних досягнень. Такий підхід не повною мірою відображує сутність та значущість формування лідер-

ських якостей, які суттєво сприяють як досягненню високих спортивних результатів особистості, так і її успішності після завершення спортивної кар'єри.

Спортсмени високої кваліфікації – це спортсмени, які виконали відповідні нормативи і отримали право на присвоєння звань "майстер спорту України", "майстер спорту міжнародного класу" та "заслужений майстер спорту". Вони є унікальними особистостями, які, не зважаючи на свій молодий вік, мають високі результати у своєму виді діяльності, є взірцем та "живим" прикладом досягнення успіху, тобто реальними та водночас потенційними лідерами. Їм властиві високорозвинені комунікативні здібності, високий рівень організаторських навичок, глибокі знання своєї сфери діяльності та здатність перемагати в умовах жорсткої конкуренції, вони готові домагатися поставлених цілей з огляду на потреби, інтереси і можливості як колективу чи організації в цілому, так і кожного члена своєї команди. Відповідні лідерські ознаки та якості потребують визначення, класифікації, вивчення, а також пошуку та реалізації шляхів їхнього розвитку та вдосконалення під час занять спортом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вивчення особистісних якостей лідера пов'язано з "теорією рис", згідно з якою було визначено значну кількість лідерських якостей та їхніх груп. Ґрунтуючись на попередніх дослідженнях Р. Стокгілла та Р. Манна, професор управління південнокаліфорнійського університету У. Бенніс [13, с. 39 – 42] виділив чотири групи лідерських якостей, що відповідали

наступним ознакам: управління увагою, як здібність представити мету руху найбільш привабливою для послідовників; управління значенням як здатність найбільш зрозуміло та прийнятно для послідовників передати значення створеного образу чи бачення; управління довірою як здатність побудувати власну діяльність так, щоб отримати повну довіру послідовників; управління собою як здібність розпізнавати свої сильні та слабкі сторони та вміло залучати інші ресурси (у тому числі людські) на їх підсилення.

Відповідно до досліджень Б. Нануса, лідер повинен мати певні якості, що виражаються у таких семи навичках, як: прозорливість, мистецтво творення змін, здатність до створення організацій, здатність до навчання протягом усього життя та відданість справі розвитку послідовників, ініціативність, навички спонукання інших приймати і розділяти ідеї одного, довіряти один одному, доброзичливо і часто спілкуватися, шукати такі рішення проблем, які вимагають співпраці [18, с. 81 – 97].

Питанням визначення лідерських якостей приділив значну увагу Д. О'Тул, який зазначив, що лідер має бути орієнтованим на цінності та відповідати наступним характеристикам: бути цілісною особистістю (цілеспрямованою та принциповою у поєднанні з прагматичністю); мати довіру (віддзеркалювати цінності та устремління послідовників, відповідальність та служіння іншим); мати здібність слухати; проявляти довіру до послідовників [19, с. 23 – 24].

На думку С. Кові, лідер має орієнтуватися на принципи та мати сім звичок, що характеризують успішних людей: до активності; звичка завжди доводити справи до завершення; вирішувати спочатку важливі питання; мислити за принципом «мій вигравш - ваш вигравш»; прагнути спочатку до розуміння, а потім до того, щоб бути зрозумілим; прагнути до синергетики; відточувати свої здібності [14, с. 33 – 39]. Відповідно, лідера харак-

теризує, постійне навчання, орієнтація на служіння, випромінювання позитивної енергії, віра в інших людей, врівноважений спосіб життя, сприйняття життя як пригоди, прагнення до синергетики, заняття фізичними, духовними, емоційними та інтелектуальними практиками заради саморозвитку та постійного оновлення [15, с. 63 – 77].

Як зазначає М. Депре, лідера-керівника визначають такі якості: цілісність, проникливість, сміливість у відносинах, почуття гумору, інтелектуальна енергія і допитливість, передбачуваність, широта мислення, комфортне існування в умовах невизначеності, самовладання і послідовність [16, с. 222 – 225]. Перелік лідерських якостей лідера-керівника доповнює Дж. Гарднер та виділяє наступні: життєва сила і невтомність; інтелект і здатність міркувати в процесі діяльності; готовність брати на себе відповідальність і обов'язки; розуміння підлеглих, колег і знання їхніх потреб; навички роботи з людьми; потреба в досягненні результату; сміливість, рішучість, наполегливість, уміння завойовувати і зберігати довіру; здатність управляти, приймати рішення, визначати пріоритети; впевненість; здатність до панування, домінування, самоствердження здатність до адаптації, гнучкість [17, с. 48 – 53].

Аналізуючи накопичений досвід М. Шалунова, Б. Мильнер, Р. Темплар, С. Кови, Ф. Котлер та Е. Мейерсон у визначенні лідерських якостей особистості в процесі створення концепції зростання лідерських якостей послідовників, Шавалеева Ю. доходить висновку, що справжньому лідеру притаманні наступні якості: соціальна мотивація до влади, постійне прагнення до досконалості, сприйняття роботи як місії, здорова оцінка оточуючих людей і прояв довіри, природна активність, відрив від зони комфорту та гнучкість у поведінці, внутрішні синергія [11, с. 43 – 53].

На думку О. Романовського, існує значна кількість лідерських якостей, які

залежно від особливостей характеру та специфіки професійної діяльності лідерів можуть проявлятися по-різному. Автор поділяє лідерські якості на когнітивно-емоційні, пов'язані з когнітивним, емоційним та соціальним інтелектом особистості; соціально-комунікативні, пов'язані з комунікативними та організаційними здібностями, емпатією, вмінням налагоджувати взаєморозуміння, відкритістю новому соціальному досвіду; індивідуально-парадоксальні, що нетрадиційні для лідерів та дозволяють досягати більшого й формувати неповторний лідерський стиль; морально-вольові, до яких відносяться рівень морального розвитку, спрямованість на успіх, цінності особистості. У той же час О. Романовський підкреслює, що тільки гармонійне поєднання всіх груп якостей може дозволити лідеру виконувати свої обов'язки найбільш ефективно: вести за собою послідовників, планувати діяльність, надихати інших, візуалізувати майбутнє, генерувати ідеї та інше [5,6].

Вивчення лідерства у малих групах дало можливість Л. Уманському і його послідовникам А. Чернишеву, Ю. Белянському та Ю. Луневу визначити пряму залежність лідерських якостей від рівня розвитку організаційних навичок. Важливими ознаками та якостями лідера було визначено такі здібності: психологічна вибірковість, практичний розум, суспільна енергійність, вимогливість, критичність та як найважливіша – схильність до організаційної діяльності. Суттєвим вкладом Л. Уманського у розвиток проблеми формування лідерських якостей є розробка динамічної структури особистості організатора, за якою у малій групі можна визначити особистість, найбільш здатну до лідерства за наступними ознаками: висока активність, спрямована на інтеграцію всіх членів групи для досягнення мети групи; центральне положення у обміні інформацією; значний та найбі-

льший у групі вклад у загальний результат [10].

Серед значної кількості лідерських якостей, які формуються у спортсменів під час спортивних ігор та роботи команд Г. Тітова виділяє "спортивні лідерські якості". Такі якості автор виділяє у специфічну групу, до якої відносить прагнення доводити розпочату справу до кінця; уміння домагатися мети, не знижуючи активності в боротьбі з труднощами; уміння виявити завзятість у ситуації, коли змінюються обставини; уміння стримуватися в конфліктній ситуації; уміння контролювати свою поведінку серед оточення; швидке й розважливе прийняття рішення при виконанні тієї чи іншої дії або вчинку; виконання прийнятого рішення без вагань, упевнено; відсутність розгубленості у прийнятті рішень в стані емоційного збудження; активна підтримка колективу, спортивної команди в реалізації намічених планів; прагнення виявити ініціативу у грі із сильним суперником. Під час дискусії з майбутніми вчителями фізичної культури на тему "Лідерство у житті та спорті" автор виділяє лідерські якості, які проявляються у буденному житті та співвідносяться зі спортивними лідерськими якостями [9].

Н. Рисюкевич визначає спортивного лідера, як індивіда, який завдяки своїм яскраво вираженим особистісним якостям і ціннісним орієнтаціям, авторитету і прагненню бути корисним з точки зору групового інтересу, ставленню до інших членів команди, тренувальній та змагальній діяльності, постійно та ефективно впливає на діяльність спортивного колективу, користується активною підтримкою інших членів, визнається ними у якості ведучого та за допомогою різних мотиваційних механізмів здатен повести за собою команду у найбільш складних спортивних та життєвих ситуаціях. В процесі соціалізації спортивних лідерів їхні цінності та ціннісні орієнтації можуть набувати якості реально діючих мотивів

та витоків конкретної діяльності, вести до формування у них лідерських якостей вищого порядку, переходу їх під час послідовного розвитку від одного якісного стану до іншого, більш високого. Автор виділяє чотири типи лідерів у спорті, кожному з яких притаманні відповідні лідерські якості: лідер для себе – спортсмен, здатний підвищити власні спортивні досягнення шляхом формування індивідуальних лідерських якостей; командний лідер – спортсмен, здатний завдяки своїм персональним лідерським якостям стати лідером колективу (команди); корпоративний лідер – спортсмен, який завдяки своїм лідерським якостям здатен стати авторитетом у своєму оточенні, а його лідерство проявляється не тільки у спортивному, а й навчальному чи іншому колективі; суперлідер – категорія лідерства, коли спортсмен є прикладом для наслідування, незаперечним авторитетом, володіє певними харизматичними ознаками, що надає йому можливість бути кращим у своїй діяльності [7, 8, 12].

Отже, проблема визначення, формування та розвитку лідерських якостей, ознак та потенціалу особистості під час занять спортом є доволі широкою темою для дискусії сучасних дослідників. Вона ґрунтується на дослідженні таких аспектів лідерства, як створення методик виявлення потенційних лідерів, визначення стилів лідерства, реалізації лідерського потенціалу, створення педагогічних умов для формування особистості лідера, фор-

мування лідерських якостей у колективній діяльності, вивчення лідерської обдарованості та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. В наукових дослідженнях, на нашу думку, не повною мірою розкрито проблему формування лідерських якостей особистості у спорті. Поза увагою дослідників залишаються питання виявлення та розвитку тих змістовних складових лідерських якостей спортсменів, які дозволяють їм не тільки досягати високих спортивних результатів, а й гідно реалізовувати власний лідерський потенціал у діяльності по завершенню спортивної кар'єри та подальшому професійному зростанні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні сутності, сформованості та порівнянні лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З метою діагностики проявів та сформованості лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації протягом сезону 2019/2020 років було проведено дослідження, у якому взяли участь 20 спортсменів, серед яких 10 майстрів спорту України (МС); 7 майстрів спорту міжнародного класу (МСМК) та 3 заслужених майстрів спорту (ЗМС) (Табл. 1).

Таблиця 1

Склад експериментальної групи легкоатлетів високої кваліфікації

№ зп	Прізвище, ім'я та по батькові	Дата народження	Область	Вид програми	Спортивне звання
1.	Аврамчук Іванна	17.04.1998	м. Київ	400 м	МС
2.	Бібік Ольга	05.02.1990	м. Київ	400 м	МСМК
3.	Бікулов Дмитро	11.07.1990	Харківська	400 м, 800м	МСМК
4.	Бризгіна Анастасія	09.01.1998	Запорізька	400 м	МСМК
5.	Бризгіна Єлизавета	28.11.1989	Луганська	200 м	ЗМС
6.	Даниленко Данило	10.10.1994	Волинська	400 м	МСМК
7.	Дишлюк Наталія	01.04.2001	м. Київ	400 м	МС

*ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНІВ
ЛІДЕРСТВА, УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ОБ'ЄКТУ*

Продовження таблиці

8.	Демченко Ярослав	22.03.2000	Сумська	400 м	МС
9.	Ібрагімов Еміль	01.02.1990	Чернівецька	200 м	МСМК
10.	Калістратова Аліна	06.11.1996	Харківська	100 м	МСМК
11.	Климюк Катерина	02.06.1995	Запорізька	400 м	МСМК
12.	Логвиненко Аліна	18.07.1990	Донецька	400 м	ЗМС
13.	Соколов Олександр	06.12.1997	Миколаївська	100 м	МС
14.	Миронець Олег	29.05.1988	Чернівецька	400 м	МС
15.	Пигида Наталія	13.01.1981	Київська	400 м	ЗМС
16.	Пироженко-Чорномаз Наталія	23.01.1997	м. Київ	400 м	МС
17.	Поздняков Олексій	01.04.1990	Донецька	400 м	МС
18.	Сеник Станіслав	23.11.1996	Ів-Франківська	400 м	МС
19.	Ставнича Дарія	15.08.1997	Дніпропетровська	400 м	МС
20.	Тютюнников Михайло	11.08.1996	Сумська	400 м	МС

В процесі дослідження спортсмени залучалися до бесід та дискусій на такі теми: “Що означає бути лідером?”; “Зміст та значення проявів лідерства у фізкультурно-спортивній діяльності”; “Усвідомлення лідерської позиції як у спортивній діяльності, так і після завершення спортивної кар’єри”; “Активність та відповідальність лідера”; “Чи є інтерес та бажання (у яких?) брати участь в різних видах суспільної та фізкультурно-спортивної діяльності?”, “Чи доводите Ви розпочату справу до запланованої мети?” та інших.

Індивідуальні й групові бесіди та дискусії з тренерами та спортивними фахівцями допомогли визначити: як тренери та спортсмени розуміють зміст поняття “лідер”, “лідерство”, “формування лідерських якостей у спортивній діяльності”; які заходи тренери здійснюють для формування лідерських якостей спортсменів і чи здійснюють узагалі; які види суспільної або фізкультурно-спортивної діяльності викликають у легкоатлетів високої кваліфікації стійкий інтерес, позитивне переживання та бажання брати в них участь; як удосконалити процес формування лідерських якостей легкоатлетів у спортивній діяльності. Із спортсменами обговорювалися чинники, які сприяють вихованню лідерських якостей у спортивній діяльності; місце та значущість їхніх лідерських якостей у подальшій професійній діяльності після завершення спортивної кар’єри. Аналіз отриманої інфор-

мації сприяв визначенню сутності та сформованості лідерських якостей легкоатлетів різної кваліфікації, їхнього ставлення до проблем виховання лідерства у спорті.

Педагогічні спостереження під час навчально-тренувальних занять і в побуті дозволили спостерігати за поведінкою та реакціями спортсменів під час подолання різних складних ситуацій, характером взаємодії спортсменів між собою, а також спортсменів з тренерами. В процесі педагогічних спостережень увага приділялася активності та відповідальності атлетів щодо виконання різноманітних завдань або доручень, ставлення до них; рішучість під час вольових та лідерських проявів, прагнення та здатність проявляти лідерські якості в різних видах суспільно-спортивної діяльності; проявам дисциплінованості та відповідальності як під час спортивної підготовки, так і побуті; характеру взаємодії між членами спортивного колективу за тих самих умов; характеру, силі та спрямованості взаємних впливів спортсменів; вмінням (або невмінням) доводити розпочату справу до логічної мети; проявам лідерської позиції (активності чи пасивності); інтересу спортсменів до суспільної та фізкультурно-спортивної діяльності за власною ініціативою; визначенню прагнень виконувати лідерські ролі, проявляти ділові якості та обґрунтовано виражати власну думку.

Зі спортсменами також було проведено інтерв’ю, метою якого була пере-

вірка повноти й широти знань респондентів щодо сутності та змісту понять “лідерство”, “лідерські якості”, усвідомленості лідерських якостей як важливих для здійснення високих досягнень у спортивній діяльності та після закінчення спортивної кар’єри; усвідомлення наявності активної лідерської позиції. За результатами інтерв’ю зі спортсменами і тренерами було також проаналізовано, як вони поведуться у конфліктних ситуаціях, чи проявляють лідерські якості та навички, чи ставлять завдання формувати у собі лідерські ознаки.

За методикою “Діагностика лідерських здібностей” авторів Є. Жарікова та Є. Крушельницького у спортсменів було визначено здібності до лідерства [2]. Для більш поглибленого вивчення психологічних особистостей спортсменів та їхньої схильності до лідерства, нами було використано п’ятифакторний опитувальник SPFQ або тест Велика п’ятірка (Big five), розроблений американськими психологами Р. МакКрає і П. Коста. До уваги бралися показники, отримані за шкалами “підкорення-домінування”, «теплота-байдужість», “довірливість-підозрюваність”, “розуміння-нерозуміння”, “повага до інших-неповага до інших” [4].

На основі чотирьохетапної процесуальної схеми сходження особистості до духовних цінностей, розробленої академіком І. Бехом [1], узагальнюючи напрацювання вчених і практиків із проблеми виховання лідерських якостей особистості та отриманих результатів бесід, дискусій, інтерв’ю та педагогічних спостережень, нами було визначено критерії та показники вихованості лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації, а саме:

1. Когнітивний критерій:

- усвідомлення лідерських якостей як важливих у спортивній діяльності та після закінчення спортивної кар’єри;
- розуміння сутності лідерства та прояву лідерських якостей;
- розуміння важливості активної позиції особистості-лідера як у процесі

досягнення спортивної мети, так й інших сферах діяльності.

2. Емоційно-ціннісний критерій:

- інтерес до проблем лідерства;
- планування діяльності як лідера після закінчення спортивної кар’єри;
- інтерес та бажання брати участь у різних видах суспільної діяльності.

3. Критерій довільного імпульсу:

- наявність лідерських здібностей;
- внутрішня готовність та рішучість щодо лідерських проявів;
- вольове прагнення брати участь у різних видах суспільної діяльності.

4. Діяльнісно-практичний критерій:

- ініціативність і активність у лідерських проявах та вплив на інших членів спортивного колективу;
- уміння досягати кінцевої мети, виявляючи відповідальність за себе та свій спортивний колектив;
- активна участь та ініціативність у різних видах суспільної діяльності (суддівство змагань, тренування молодших спортсменів, активна участь у роботі федерації легкої атлетики тощо) та уміння вести за собою.

Для визначення можливого впливу високих спортивних досягнень легкоатлетів на сформованість лідерських якостей залежно від рівня їхньої спортивної кваліфікації, ми розділили досліджуваних на 2 групи. До 1 групи увійшли 10 спортсменів, які мають спортивний розряд майстер спорту України (МС), до іншої увійшли 10 легкоатлетів – майстрів спорту міжнародного класу (МСМК) та заслужених майстрів спорту (ЗМС).

Згідно з розробленими критеріями та показниками ми виявили сформованість лідерських якостей легкоатлетів за когнітивним критерієм. У таблиці 2 представлено результати дослідження сформованості лідерських якостей у легкоатлетів високої кваліфікації за показниками *когнітивного критерію*.

Сформованість лідерських якостей за показниками когнітивного критерію

№ зп	Показники	Групи	Рівні сформованості					
			Високий		Середній		Низький	
			осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	Усвідомлення лідерських якостей як важливих для спортсмена; знання про сутність та зміст прояву лідерських якостей у спорті та за його межами	1 група (МС)	3	30	5	50	2	20
		2 група (МСМК, ЗМС)	4	40	5	50	1	10
2	Розуміння важливості бути активною особистістю-лідером на протигагу пасивній під час досягнення мети як у спорті, так і після закінчення спортивної кар'єри	1 група	4	40	5	50	1	10
		2 група	3	30	5	50	2	20
3	Середній показник за когнітивним критерієм	1 група	4	40	5	50	1	10
		2 група	4	40	5	50	1	10

Було встановлено, що 20% легкоатлетів 1 групи респондентів (майстри спорту) і відповідно 10% 2 групи (майстри спорту міжнародного класу і заслужені майстри спорту) не вважають лідерські якості важливими для спортсмена, не розуміють, як позитивно проявляються лідерські якості у спорті та за його межами; 50 % першої та стільки ж другої групи досліджуваних мають середній рівень за когнітивним критерієм та 30 % спортсменів першої групи і відповідно 40 % легкоатлетів 2 групи мали високий рівень сформованості за досліджуваним показником.

Розуміння важливості прояву активної лідерської позиції під час досягнення мети як у спорті, так й інших видах діяльності в групах, що вивчалися, мали середній рівень. Так із результатів, які відображені у таблиці 2, помітно, що 40 % легкоатлетів першої і відповідно 30 % другої груп мали високий рівень сформованості за показником розуміння важливості мати активну лідерську позицію під

час досягнення мети у спорті, в інших видах діяльності та після закінчення спортивної кар'єри; середній рівень було зафіксовано у 50 % спортсменів обох експериментальних груп. Також за цим показником зафіксовано низький рівень у 10% та 20% 1 та 2 груп спортсменів відповідно.

На основі даних щодо середнього показника сформованості у легкоатлетів лідерських якостей за когнітивним критерієм спостерігаються однакові результати як у 1, так і 2 групах, що свідчить про відсутність відмінностей легкоатлетів різної кваліфікації в усвідомленні важливості лідерських якостей та знаннях сутність і зміст прояву лідерських якостей у спорті та за його межами, а також у розумінні важливості займати активну лідерську позицію під час досягнення мети у спорті в інших видах діяльності.

Сформованість лідерських якостей легкоатлетів обох експериментальних груп за емоційно-ціннісним критерієм наведено у таблиці 3.

Сформованість лідерських якостей спортсменів за показниками емоційно-ціннісного критерію

№ зп	Показники	Групи	Рівні сформованості					
			Високий		Середній		Низький	
			осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	Прояв інтересу до проблем лідерства та визнання його цінним	1 група (МС)	2	20	3	30	5	50
		2 група (МСМК, ЗМС)	5	50	3	30	2	20
2	Планування власної діяльності як лідера після закінчення спортивної кар'єри	1 група	4	40	5	50	1	10
		2 група	3	30	5	50	2	20
3	Прояв інтересу до участі в різних видах суспільної діяльності	1 група	1	10	3	30	6	60
		2 група	5	50	3	30	2	20
4	Середній показник сформованості за емоційно-ціннісним критерієм	1 група	2	20	4	40	4	40
		2 група	4	40	4	40	2	20

За показниками емоційно-ціннісного критерію спостерігаються значні відмінності між спортсменами групи 1 і групи 2. Так, спортсмени більш високої кваліфікації (групи 2) значно більше проявляють інтерес до проблем лідерства. За цим показником високий рівень мають 50% легкоатлетів 2 групи та лише 20% першої. Питання лідерства та розвитку лідерських якостей у респондентів першої групи викликають більший інтерес, ніж у спортсменів, які ще не досягли найвищого рівня власних спортивних результатів. Підтвердженням тому є те, що 50% спортсменів групи 2 мають низький рівень сформованості лідерських якостей за відповідним показником.

За показником емоційно-ціннісного критерію сформованості лідерських якостей “бажання брати участь у різних видах суспільної діяльності” спостерігаються значні відмінності у групах 1 і 2. Так, лише 10% спортсменів групи 1 ма-

ють за цим показником високий рівень, натомість у другій групі кількість респондентів становить 50% легкоатлетів. По 30% спортсменів обох груп мають середній рівень, а 60% та 20% відповідно – низький рівні. Отже, легкоатлети 1 групи не дуже мотивовані брати участь у суспільно-спортивних заходах.

У середньому за показниками емоційно-ціннісного критерію сформованості лідерських якостей спостерігаються відчутні відмінності між спортсменами 1 та 2 груп. Так, 20% легкоатлетів першої та 40% другої груп мають високий рівень, по 40% - середній та 40% і 20% відповідно за групами – низький рівень сформованості лідерських якостей за показниками емоційно-ціннісного критерію.

Сформованість лідерських якостей легкоатлетів за показниками критерію *довільного імпульсу* наведено у таблиці 4.

Сформованість лідерських якостей спортсменів за показниками критерію довільного імпульсу

№ зп	Показники	Групи	Рівні сформованості					
			Високий		Середній		Низький	
			осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	Наявність лідерських здібностей	1 група (МС)	2	20	7	70	1	10
		2 група (МСМК, ЗМС)	2	20	7	70	1	10
2	Внутрішня готовність та рішучість щодо лідерських проявів	1 група	4	40	4	40	2	20
		2 група	5	50	4	40	1	10
3	Вольове прагнення брати участь у різних видах суспільної діяльності	1 група	2	20	5	50	3	30
		2 група	4	40	5	50	1	10
4	Середній показник сформованості за критерієм довільного імпульсу	1 група	3	30	5	50	2	20
		2 група	5	50	4	40	1	10

Відповідно до результатів діагностики лідерських здібностей (за Є. Жаріковим та Є. Крушельницьким) [2] легкоатлети обох груп мають однакові показники. Так, по 20% респондентів кожної групи мають високий, по 70% - середній та по 10% - низький рівні вираження лідерських здібностей. Такий результат свідчить про те, що легкоатлети високої кваліфікації мають у середньому однакову силу вираження лідерських здібностей, тобто вона не залежатиме від рівня кваліфікації спортсменів. Таким чином, сформованість лідерських якостей за цим критерієм визначалася за іншими показниками.

За показником критерію довільного імпульсу “внутрішня готовність та рішучість щодо лідерських проявів” також суттєвої різниці у рівнях сформованості 1 та 2 груп немає. Так, 40% спортсменів 1 та 50% 2 групи мають високий рівень сформованості, по 40% кожної групи – середній та 20% і 10% відповідно – низький рівні за цим показником. Слід відзначити доволі високу у середньому серед усіх респондентів внутрішню готовність та рішучість щодо спортивної дія-

льності, а у легкоатлетів 2 групи – також до суспільної та фізкультурно-спортивної роботи. Можна зробити висновок про високу ступінь впевненості у власних силах та лідерства легкоатлетів високої кваліфікації у спортивній та пов'язаній із нею діяльності.

За показником довільного (вольового) прагнення спортсменів брати участь у різних видах суспільної діяльності 20% першої та 40% другої групи мають високий, по 50% - середній та 30% і 10% респондентів відповідно – низький рівень сформованості за даним показником. Як свідчить опитування, легкоатлети, які досягли значних успіхів, із задоволенням за можливості проводили б майстер-класи для юних легкоатлетів, забезпечували високий рівень проведення різноманітних змагань, підвищували їхній статус власною присутністю, участю в організаційно-рекламних акціях тощо. Але у той же час спортсмени відзначають недостатність знань, досвіду та лідерських навичок для успішної реалізації відповідних проектів.

Загалом, за середнім показником сформованості лідерських якостей за кри-

*ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНІВ
ЛІДЕРСТВА, УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ОБ'ЄКТУ*

терієм довільного імпульсу 30% першої та 50% другої експериментальної групи мають високий, 50% першої та 40% другої середній, 20% і 10% відповідно – низький рівні сформованості лідерських якостей за визначеними показниками критерію довільного імпульсу. Це значно перевищує середньостатистичні показники та дозволяє визначити високий рівень сформованості лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації за від-

повідним критерієм порівняно із середньо статистичними показниками (середнім рівнем). Також необхідно зазначити, що спортсмени мають значний лідерський потенціал, але поряд із цим не мають відповідних інструментів для його реалізації.

Сформованість лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації за показниками *діяльнісно-практичного* критерію наведено у таблиці 5.

Таблиця 5

Сформованість лідерських якостей спортсменів за показниками діяльнісно-практичного критерію

№ зп	Показники	Групи	Рівні сформованості					
			Високий		Середній		Низький	
			осіб	%	осіб	%	осіб	%
1	Ініціативність у лідерських проявах та вплив на інших членів спортивного колективу	1 група (МС)	4	40	4	40	2	20
		2 група (МСМК, ЗМС)	5	50	4	40	1	10
2	Уміння досягати кінцевої мети, проявляючи відповідальність за себе та спортивний колектив	1 група	3	30	5	50	2	20
		2 група	4	40	5	50	1	10
3	Активність участі в різних видах суспільно-спортивної діяльності	1 група	1	10	3	30	6	60
		2 група	1	10	3	30	6	60
4	Середній показник сформованості за діяльнісно-практичним критерієм	1 група	3	30	5	50	2	20
		2 група	5	50	4	40	1	10

За показником “Ініціативність у лідерських проявах та вплив на інших членів спортивного колективу” діяльнісно-практичного критерію 40% спортсменів першої та 50% другої мають високий, по 40% середній та 20% і 10% відповідно – низький рівні сформованості лідерських якостей. Здатність до впливу на інших членів спортивного колективу визначалася за результатами педагогічних спостережень та опитувальника SPFQ або тесту Велика п’ятірка (Big five). До уваги бралися показники за шкалами “підкорення-домінування”, “теплота-байдужість”, “довірливість-підозрюваність”,

“розуміння-нерозуміння”, “повага до інших-неповага до інших” [4]. За кількістю балів, які спортсмени отримали за даними шкалами, 40% спортсменів першої та 50% другої мають високий, по 40% середній та 20% і 10% відповідно – низький рівні впливу на інших членів спортивного колективу, що свідчить про доволі високий лідерський потенціал спортсменів, які взяли участь у дослідженні. Значних відмінностей між легкоатлетами першої та другої експериментальних груп виявлено не було.

Спортсмени часто виявляють лідерські прояви, особливо у ситуаціях, які

потребують вираження “внутрішнього лідерства”, тобто стану особистості, заснованого на постійній, регулярній самоорганізації і прагненні до постійного спортивного розвитку і вдосконалення. У них формуються специфічні риси характеру, серед яких можна виділити такі “спортивні лідерські якості”: цілеспрямованість, мужність, саморегуляція, стресостійкість, змагальність, енергійність, домінування та інші, які є запорукою досягнень спортивних результатів.

Також схожі дані в обох групах ми отримали за результатами дослідження рівнів сформованості діяльнісно-практичного критерію лідерських якостей спортсменів за показником “Уміння досягати кінцевої мети, проявляючи відповідальність за себе та спортивний колектив”. Так, 30% спортсменів першої та 30% другої мають високий, по 50% середній та по 20% і 10% відповідно – низький рівні сформованості критерію. Легка атлетика є індивідуальним видом спорту, тому спортсмени високого класу для досягнення результату несуть безпосередню відповідальність за власний вибір, активні дії, підсумком яких буде наявність або відсутність спортивного результату. Крім того, легкоатлети високого класу представляють свої організації, міста, країну на змаганнях різного рівня, що обумовлює визначені високі показники в уміннях досягати кінцевої мети та проявляти відповідальність за себе та спортивний колектив.

Значні протиріччя спостерігалися між ставленням, бажанням та реальною активністю спортсменів обох експериментальних груп стосовно участі у суспільно-спортивній діяльності та заходах, таких як суддівство, організація та проведення змагань, тренування молодших спортсменів, участь у роботі суспільних організацій тощо. Так, лише по 10% спортсменів першої та другої груп мають високий, по 30% середній та по 60% – низький рівні сформованості критерію за даним показником. Цікавим фактом є те, що причинами цього найчастіше спорт-

смени називали об'єктивну зайнятість (70% респондентів), відсутність можливостей (50%), недостатність знань, умінь та навичок організаційної, педагогічної та управлінської діяльності (80%).

Середній показник сформованості лідерських якостей за діяльнісно-практичним критерієм виглядає наступним чином: 30% спортсменів першої та 50% другої груп мають високий, 50% першої та 40% другої середній та 20% і 10% легкоатлетів відповідно – низький рівні сформованості лідерських якостей за відповідним критерієм.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У дослідженні ми визначили сутність та сформованість лідерських якостей легкоатлетів високої кваліфікації. До експериментальної групи увійшли українські спортсмени – члени національної збірної команди України. Для більш глибокого аналізу було виділено критерії, показники та рівні сформованості їхніх лідерських якостей. Для визначення характеру впливу рівня спортивної кваліфікації на рівень сформованості лідерських якостей, досліджувані були розділені на дві групи, до першої з яких увійшли майстри спорту України, а до другої – спортсмени найвищого рівня – майстри спорту міжнародного класу та заслужені майстри спорту.

Було виявлено, що всі респонденти мали поверхневі, не систематичні та іноді хибні знання щодо сутності лідерства, лідерського потенціалу та лідерських якостей особистості. У багатьох випадках респонденти не вважали лідерські якості важливими для досягнення успіху щодо власної діяльності, обов'язковими у житті. Більшість спортсменів сприймали лідерські якості притаманними від природи лише деяким “обраним” особистостям, та без таких якостей, на їхню думку, можна успішно продовжити професійну діяльність, знайти гідне місце після завершення спортивної кар'єри. Найбільш особисто значущими, на думку опитува-

них спортсменів, були лідерські якості, пов'язані з вольовою сферою особистості (цілеспрямованість, енергійність, воля до перемоги, стійкість тощо). Суттєвої різниці між знаннями про лідерство, розумінням сутності лідерського потенціалу, усвідомленням важливості лідерських якостей у спортсменів високої та найвищої кваліфікації не було виявлено.

У більшості випадків легкоатлети високої кваліфікації проявляли інтерес до проблем лідерства, вони планували власну кар'єру, пов'язували її із лідерськими проявами, що виражалося у бажанні брати участь у різних видах управлінської та організаційної діяльності як під час активних спортивних виступів, так і у майбутньому. Більшою мірою це було характерно для спортсменів найвищої кваліфікації, які майже всі планують майбутню професійну діяльність після завершення спортивної кар'єри. Тому проблеми лідерства та розвитку лідерських якостей викликали у них більший інтерес, ніж у спортсменів, які ще не досягли найвищого рівня власних спортивних результатів.

Висока зацікавленість проблемами лідерства спортсменів найвищого рівня пояснюється тим, що вони у більшості є публічними та відомими (особливо у спортивних колах) особами, беруть участь у різноманітних суспільних і рекламних заходах. Це покладає на них обов'язок брати на себе лідерські ролі, ставати прикладом для молодих спортсменів, нести ідеї досягнення успіху та розвитку здібностей до найвищого рівня. Натомість інші досліджувані спортсмени бажали більш вузько направлено рухатися у спортивному вдосконаленні та у рідких випадках цікавилися проблемами лідерства. Вони, як правило, мали менший вік та стаж виступів, їм притаманна більша "зарядженість" на подальші спортивні досягнення.

Здібності до лідерства у всіх респондентів мала середні показники та не залежала від рівня їхньої кваліфікації. Це свідчить про те, що лідерські якості не

формується автоматично під час занять спортом, а потребують цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи, створення відповідних психолого-педагогічних умов роботи зі спортсменами. У той же час слід відзначити, що спортсменам притаманна висока ступінь впевненості у власних силах, енергійність, вміння концентруватися на меті та досягати її, що за певних умов може бути міцним фундаментом для формування лідера у спортивному середовищі.

Більшість легкоатлетів найвищого рівня проявляли зацікавленість роботою, пов'язаною із популяризацією здорового способу життя, легкої атлетики, реклами спорту, спортивних товарів, послуг тощо. Вони визнавали, що така діяльність потребує прояву лідерських якостей, умінь просувати власні ідеї та розвитку необхідних для цього управлінських та організаційних навичок. Проте спортсмени визнавали недостатність знань, досвіду та лідерських навичок у себе для успішної реалізації відповідних проектів, тому відчували певну невпевненість. Отже, спортсмени мають значний лідерський потенціал, але поряд із цим не мають розвинених інструментів для його реалізації у діяльності, не пов'язаній безпосередньо із спортивною підготовкою.

Легкоатлетів високої кваліфікації відзначала висока ступінь ініціативності щодо спортивної діяльності. Напевне, саме висока їхня вмотивованість до занять спортом дозволила їм досягти високих спортивних результатів. Поряд з цим, спортсмени не проявляли достатньої ініціативи в інших видах діяльності, не пов'язаних безпосередньо зі спортивним вдосконаленням. Вони емоційно та енергетично сконцентровані на спортивно-змагальній діяльності, віддають їй всі сили. У них формуються специфічні "спортивні" риси характеру, серед яких можна виділити такі "спортивні лідерські якості" як вміння концентруватися на досягненні, мужність, саморегуляція, стресостійкість, змагальність, енергійність, домінування та інші, які можуть за пев-

них умов бути міцним фундаментом для успішної іншої діяльності після завершення (або водночас) спортивної кар'єри. У ході дослідження ми також відзначили високу відданість спортсменів своєму виду спорту, бажання розвиватися у ньому та отримувати відповідні нові знання, вміння та навички.

Значні протиріччя спостерігалися між ставленням, бажанням та реальною ініціативністю досліджуваних щодо участі у суспільних та фізкультурно-спортивних заходах. Фактично ми мали результат, коли ставлення позитивне, бажання є, а реальні дії у цьому напрямку не відбу-

ваються. Причинами цього найчастіше спортсмени називали об'єктивну зайнятість, відсутність можливостей, але найчастіше - недостатність знань, умінь та навичок організаційної, педагогічної та управлінської діяльності.

Таким чином, на основі отриманих результатів перспективами подальших розробок є визначення лідерських якостей, які можуть бути розвиненими під час занять спортом та розробка відповідних методик їхнього формування у спортивному середовищі.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей / І. Д. Бех // Початкова школа. Науково-методичний журнал. – № 1. – Вид-во “Початкова Школа”. – К., 2017. – С. 5 – 11

2. Жариков Є., Крушельницький Є. Диагностика лидерских способностей [электронный ресурс] / Є. Жариков, Є. Крушельницький // Режим доступа: <https://onlinetestpad.com/ru/test/1395-diagnostics-liderskikh-sposobnostej-e-zharikov-e-krushelnickij>

3. Калашнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства / С. А. Калашнікова // Монографія – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – С. 390

4. Пятифакторный опросник личности 5PFQ [электронный ресурс] – Режим доступа: <https://psytests.org/bigfive/5pfq1.html>

5. Романовський О. Г., Резнік С. М., Гура Т. В., Панфілов Ю. І, Головешко Б. Р., Бондаренко В. В. Лідерські якості в професійній діяльності / О. Г. Романовський, С. М. Резнік, Т. В. Гура, Ю. І Панфілов, Б. Р. Головешко, В. В. Бондаренко // За заг. ред. О. Г. Романовського. – Харків: НТУ “ХПІ” – 2017. – С. 143

6. Романовський О. Г., Гура Т. В., Книш А. Є., Бондаренко В. В. Теорія і практика формування лідера / О. Г. Романовський, Т. В. Гура, А. Є. Книш, В. В. Бондаренко // Навчальний посібник – Харків – 2017. – С.100

7. Рысюкевич Н. С., Котляров И. В. Формирование спортивных лидеров: теоретические, социологические и аксиологические аспекты / И. В. Котляров, Н. С. Рысюкевич // – Минск: изд-во МИУ – 2012. – С. 284

8. Рысюкевич Н. С. Мотивация в командных видах спорта: социологический анализ / Н. С. Рысюкевич // Социологический альманах. – Вып. 9. – 2018. – С. 150 – 161

9. Тітова Г. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування спортивних лідерських якостей в учнів основної школи: дис.. канд. пед. наук: 13.00.04 / Тітова Ганна Віталіївна / ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”. – Одеса. – 2016. – С. 224

10. Уманский Л. Личность. Организаторская деятельность. Коллектив. / Л. Уманский // Избранные труды. – Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова. – 2001. – С. 208

11. Шавалеева Ю. Ш. Природа лидерства в управлении компанией и концепции роста лидерских качеств сотрудников/ Ю. Ш. Шавалеева //

Лидерство и менеджмент. – Том 5. – № 1. – 2018. – С. 043 – 053

12. Шафрам Ш. Изучение взаимосвязи между стилем руководства тренеров и уровнем спортивного мастерства спортсменов (тематическое исследование профессиональных спортсменов в каратэ по данным Суперлиги Ирана) [электронный ресурс] / Ш. Шафрам // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – № 3. – 2016. – С. 52 – 61. – Режим доступу: doi:10.15561/18189172.2016.0308

13. Bennis, W. (1989/1994) “On becoming a leader”, New York: Addison Wesley, pp.39 – 42

14. Covey, Sff. (1991) “Principle-centered leadership”, New York: Summit, pp.33 – 39, pp.40 – 47

15. Covey, Sff. (1990) “The seven habits of highly effective people: powerful Lessons in personal change”, New York: Fireside, pp.63 – 309

16. DePree, M. (1993) “Leadership jazz: the art of conducting business through leadership, followship, teamwork, touch, voice”, New York: Dell, pp.222 – 225

17. Gardner, J. (1990) “On leadership”, New York: Free Press, pp.48 – 53

18. Nanus, B. (1989) “The leader's edge: the seven keys to leadership in a turbulent world”, New York: Contemporary Books, pp.81 – 97

19. O'Toole, J. (1996) “Leading change: the argument for values-based leadership”, New York: Ballantine, pp.23 – 24

References:

1. Bekh, I. D. (2017) “Component technology of ascent of a growing personality to spiritual values”, “Pochatkova shkola”, Naukovo-metodychnyj zhurnal, K.: Vyd-vo “Pochatkova Shkola”, no.1., pp. 5 – 11

2. Zharykov, Ye., Krushel'nytskyj, Ye. “Leadership diagnostics”, available at: <https://onlinetestpad.com/ru/test/1395-dagnostika-liderskikh-sposobnostej-e-zharikov-e-krushelnickij>

3. Kalashnikova, S. A. (2010) “Educational paradigm of

professionalization of management on the basis of leadership”, Monohrafiia, K.: Kyiv. un-t im. V. Hrinchenka, p. 390

4. “Five-factor 5PFQ personality questionnaire”, available at: <https://psytests.org/bigfive/5pfq1.html>

5. Romanovs'kyj, O. H., Reznik, S. M., Hura, T.V., Panfilov, Yu. I, Holoveshko, B. R., Bondarenko, V. V. (2017) “Leadership qualities in professional activity”, Za zah. red. O. H. Romanovs'koho, Kharkiv: NTU “KhPI”, p. 143

6. Romanovs'kyj O. H., Hura, T.V., Knysh, A. Ye., Bondarenko, V. V. (2017) “Theory and practice of leader formation”, Navchal'nyj posibnyk, Kharkiv, p. 100

7. Rysiukevych, N. S., Kotliarov, Y. V. (2012) “Formation of sports leaders: theoretical, sociological and axiological aspects”, Mynsk: yzd-vo MYU, p. 284

8. Rysiukevych, N. S. (2018) “Motivation in team sports: a sociological analysis”, Sociologicheskij al'manah, vyp. 9, pp. 150 – 161

9. Titova, H. V. (2016) “Preparation of future teachers of physical culture for the formation of sports leadership qualities in primary school students: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04, DZ “PNPU imeni K. D. Ushyns'koho”, Odesa, p. 224

10. Umanskyj, L. (2001) “Personality. Organizational activity. The collective”, Izbrannye Trudy, Kostroma: KHU ym. N. A. Nekrasova, p. 208

11. Shavaleeva, Yu. Sh. (2018) “The nature of leadership in company management and the concept of employee leadership development”, “Liderstvo i menedzhment”, tom 5, no. 1, pp. 043 – 053

12. Shafram, Sh. (2016) “Study of the relationship between the leadership style of trainers and the level of sportsmanship of athletes (case study of professional athletes in karate according to the Iran Super League)”, “Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu”, no. 3, pp. 52 – 61,

available at: doi:10.15561/18189172.2016.
0308

13. Bennis, W. (1989/1994) "On becoming a leader", New York: Addison Wesley, pp.39 – 42

14. Covey, Sff. (1991) "Principle-centered leadership", New York: Summit, pp.33 – 39, pp.40 – 47

15. Covey, Sff. (1990) "The seven habits of highly effective people: powerful Lessons in personal change", New York: Fireside, pp.63 – 309

16. DePree, M. (1993) "Leadership jazz: the art of conducting business through leadership, followship, teamwork, touch, voice", New York: Dell, pp.222 – 225

17. Gardner, J. (1990) "On leadership", New York: Free Press, pp.48 – 53

18. Nanus, B. (1989) "The leader's edge: the seven keys to leadership in a turbulent world", New York: Contemporary Books, pp.81 – 97

19. O'Toole, J. (1996) "Leading change: the argument for values-based leadership", New York: Ballantine, pp.23 – 24

Стаття надійшла до редколегії 22.05.2020